

**ДЕЕПРИЧАСТИЯТА В ГРЪЦКИЯ ЕЗИК И ТЕХНИТЕ
ФУНКЦИОНАЛНИ ЕКВИВАЛЕНТИ В БЪЛГАРСКИЯ
ЕЗИК (ВЪЗ ОСНОВА НА ПРЕВОДЕН КОРПУС)**

*Десислава Йорданова-Петрова
Югозападен университет „Неофит Рилски“*

**THE ADVERBIAL PARTICIPLES IN GREEK AND THEIR
FUNCTIONAL EQUIVALENTS IN BULGARIAN
(BASED ON A TRANSLATION CORPUS)**

*Desislava Yordanova-Petrova
Neofit Rilski South-West University*

This paper focuses on the adverbial participles in the Greek language and their functional equivalents in Bulgarian translations. At the outset, we should clarify that adverbial participles exist in both languages and perform similar functions – they have adverbial use. However, there is a significant difference in the frequency of use of the participles in the two languages, and in particular – in the Greek language they are used much more widely than in the Bulgarian language. This necessitated a more in-depth study of the issue in order to establish the functional equivalents of the Greek adverbial participles in the Bulgarian language, using a translation corpus for this purpose.

Key words: adverbial participles, Greek, Bulgarian, functional equivalents, translation

Настоящият доклад разглежда деепричастията в гръцкия език и техните функционални еквиваленти в българския език, като изследването се базира на преводен корпус. Още в началото следва да уточним, че деепричастия съществуват и в двата разглеждани езика, като при това изпълняват сходни функции – имат адвербиална употреба, а в изречението се използват като обстоятелствено пояснение. Бихме могли да кажем обаче, че съществува значителна разлика, що се отнася до честотата на употреба на деепричастията в двата езика, и по-

конкретно – в гръцкия език те се използват много по-широко, отколкото в българския език. Тази хипотеза следваше да бъде доказана и на практика, като за целта бе използван преводен корпус, на базата на който бе изолиран доминантният функционален еквивалент на гръцкото деепричастие в българския език и бяха установени останалите преводни еквиваленти. Направените изводи по отношение на честотата на употреба на деепричастията в двата разглеждани езика могат да бъдат използвани в практиката за целите на чуждоезиковото обучение, като помогнат за правилното усвояване и уместната употреба на гръцкото деепричастие от страна на българи, изучаващи гръцки език.

I. Деепричастията в гръцкия и в българския език

1. Деепричастията в гръцкия език

A. Образуване

В гръцки език деепричастието се образува от сегашната основа на съответния глагол и наставките: *-οντας* (за глаголите от I спр.) и *-ώντας* (за глаголите от II спр.) (напр. *παίζοντας* – ‘играейки’, от сег. основа на глагола *παίζω* – ‘играя’, *μιλώντας* – ‘говорейки’, от сег. основа на глагола *μιλώ* – ‘говоря’) (Холтън и др. 2000: 234).

Б. Значение и употреба

В гръцкия език деепричастието (наричано още **герундий**) има адвербиална употреба и поради тази причина се нарича още **причастие наречие**. Основната му функция е да обозначава действие, извършвано паралелно с действието на личния глагол в изречението, като го характеризира по отношение на различни обстоятелства (за начин, за време, за причина, за условие и т.н.) (напр. *Ο Γιάννης ήρθε τρέχοντας, όταν άκουσε τα νέα* – ‘Янис дойде, тичайки (тичешком), когато чу новините’) (Холтън и др. 2000: 234; Новогръцка граматика 1987: 373). По правило деепричастия се образуват само от глаголи в деятелен залог, но има случаи, при които деепричастия образуват и някои от т.нар. депонентни глаголи (т.е. такива, които притежават форми само в страдателен залог) (напр. *Περασμένα μεγαλεία και διηγώντας τα να κλαις* – ‘Минали славни години и разказвайки за тях, да му се приплаче на човек’ – в гръцкия оригинал е използвано деепричастието *διηγώντας*, образувано от депонентния глагол *διηγούμαι* – ‘разказвам’) (Холтън и др. 2000: 235). Субектът на деепричастието почти винаги е същият като подлога на личния глагол в изречението, като в редки случаи може да бъде различен (напр. *Δύοντας ο ήλιος*

ἀρχισε να πέφτει βυρασία – ‘Със залязването/залеза на слънцето (букв. залязвайки слънцето) започна да се спуска влага’ – пак там).

2. Деепричастията в българския език

А. Образуване

В българския език деепричастието се образува от сегашната основа на съответния глагол и наставките: *-ейки* (за глаголите от I и II спр.), *-айки* или *-ййки* (за глаголите от III спр.) (напр. *играейки, гледайки, определяйки*), като се образува само от глаголи от несвършен вид (Стоянов, ред. 1983: 382).

Б. Значение и употреба

В българския език деепричастието означава „второстепенно, допълнително и едновременно действие спрямо глагола (сказуемото) в съответното изречение“ (Стоянов, ред. 1983: 382). Въпреки че произлиза от глагола, то няма глаголна употреба, а се смята за глаголно наречие, като в изречението изпълнява функция на обстоятелствено пояснение (Бояджиев 1998: 350). Тъй като деепричастието изразява предимно действие, протичащо едновременно с това на основния глагол в изречението (макар да може в по-редки случаи да изразява и предходност и следходност), то може да бъде заменено от сегашното деятелно причастие, изпълняващо сходна функция (напр. *...каза П., обръщайки се към двамата, но гледащ само Тамара*) (Стоянов, ред. 1983: 383). Както се посочва в граматиките, деепричастия се образуват само от глаголи от несвършен вид (Ницолова 2008: 441), а що се отнася до употребата на деепричастието, то е характерно за писмената книжовна реч (Ницолова 2008: 441).

При съпоставка на основното значение и употреба на деепричастието в гръцкия и българския език установяваме, че деепричастието е може би причастието¹ с най-много прилики в двата разглеждани езика, тъй като изпълнява почти едни и същи функции. Въпреки тези сходства обаче, както бе посочено по-горе, съществува осезаема разлика в честотата на употреба на деепричастието в двата езика, която бе установена на базата на преводен корпус.

¹ Редакционният екип категорично се разграничава от тази позиция и смята, че деепричастието НЕ е причастие. – Бел. ред.

II. Преводният корпус

За да бъдат открити функционалните еквиваленти на гръцкото деепричастие в българския език, бе използван преводен корпус, състоящ се от общо 500 форми на разглеждания вид причастие. За целите на изследването бяха използвани пет произведения на гръцки писатели, преведени на български език от различни преводачи, като от всяко произведение бяха ексцерпирани по 100 примера с конкретния вид причастие. Посоченото количество примери бе оценено като представително, тъй като бе проведен контролен експеримент с още 100 примера, който показва почти идентични резултати. Преводът на 5-те книги на български език е дело на опитни професионални преводачи, като стремежът бе те да са различни, за да се избегне евентуалното влияние на субективния избор на преводача върху резултатите от изследването. Тази цел бе постигната почти изцяло – петте произведения на гръцки автори са преведени на български език от четирима преводачи. В таблицата по-долу са посочени функционалните еквиваленти на гръцките деепричастия в българския език.

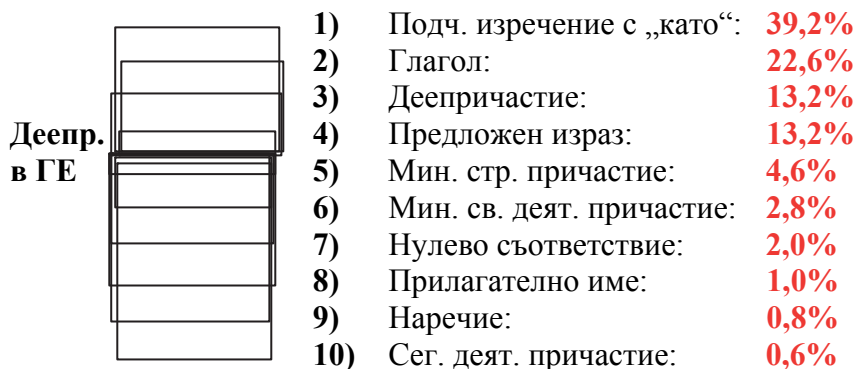
III. Функционални еквиваленти на гръцките деепричастия в българския език

Таблица с преводните еквиваленти на гръцките деепричастия в българския език

Еквивалент Заглавие (по 100 форми от книга)	Преведени с подч. изречение с „като“ (когато, както, докато и др.)		Преведени с глагол		Преведени с деепри- частие		Преведени с предложен израз		Преведени с мин. страд. причастие		Преведени с мин. св. деят. причастие (на -л)		Преведени с о		Преведени с прил- име		Преведени с наречие		Преведени със сег. деятелно причастие	
	Брой	%	Брой	%	Брой	%	Брой	%	Брой	%	Брой	%	Брой	%	Брой	%	Брой	%	Брой	%
1. Христос отново разпнат	75	75%	10	10%	3	3%	4	4%	2	2%	2	2%	-	-	2	2%	1	1%	1	1%
2. Третото венчило	39	39%	19	19%	12	12%	22	22%	6	6%	1	1%	-	-	-	-	-	-	1	1%
3. Мъртвите чакат	47	47%	28	28%	7	7%	9	9%	4	4%	3	3%	1	1%	-	-	-	-	1	1%
4. Богати и бедни	16	16%	35	35%	10	10%	15	15%	7	7%	7	7%	6	6%	3	3%	1	1%	-	-
5. Братята ми хората	19	19%	21	21%	34	34%	16	16%	4	4%	1	1%	3	3%	-	-	2	2%	-	-
ОБЩО 500 форми:	196	39,2%	113	22,6%	66	13,2%	66	13,2%	23	4,6%	14	2,8%	10	2%	5	1%	4	0,8%	3	0,6%

Както става ясно от данните в таблицата, доминантният функционален еквивалент в българския език на гръцкото деепричастие е подчиненото изречение, въведено със съюза „като“ (и по-рядко с

„както, докато, когато, понеже“) – общо 39,2% от формите са преведени с това съответствие. Този резултат е може би малко изненадващ, като се има предвид, че и гръцкият, и българският език притежават деепричастия, при това със сходни функции и употреба. А според резултатите от изследването, деепричастието се намира едва на трето място сред функционалните съответствия, при това с не особено висок процент (13,6%). Ако трябва да съпоставим конкретните числови стойности, виждаме, че на 500-те деепричастия в гръцките произведения съответстват едва 66 деепричастия в българските преводи. Останалите гръцки деепричастия са преведени с други съответствия. А с кои именно, става ясно от резултатите от изследването, които за по-голяма прегледност представяме и във вид на ветрило на функционалните еквиваленти, като след това ще преминем към анализ на конкретните съответствия:

1. Подчинено изречение, въведено със съюза „като“

Както вече бе посочено, доминантният функционален еквивалент на гръцките деепричастия е подчиненото изречение, въведено със съюза „като“ (и по-рядко с „когато“, „както“, „щом“, „понеже“, „тъй като“ и др.), като **196** от всички **500** форми (или **39,2%**) са преведени с това съответствие. Напр. *Είπε, σηκώθηκε τρεκλίζοντας, τράβηξε στραβοκαυιάζοντας κατά την πόρτα, έδωκεμά, τηνάνοιξε (49) – Изрече това, стана и се отправи, като залиташе и преплиташе крака, към вратата; отвори я с един ритник (48) (НК). В посочения пример в гръцкия оригинал виждаме две деепричастия *τρεκλίζοντας* (букв. ‘залитайки’) и *στραβοκαυιάζοντας* (букв. ‘преплитайки крака’), които в българския превод са предадени с подчинено изречение, въведени със съюза „като“: *като залиташе и преплиташе крака*. И още един пример, с друг съюз – напр. *Πηγαίνοντας το δρόμο μας μ’ έπιασε αζάφνου από το μπράσο κ’ είπε απότομα:... (177) – Както вървахме към къщи, той ме хвана изведнъж подръка и отсече:... (153) (ЯМ). Тук гръцкото**

деепричастие *πηγαίνοντας* (букв. 'отивайки, вървейки') е предадено с подчинено изречение, въведено със съюза „както“ – *както вървахме*. Стремезът за предаване на гръцките деепричастия с подчинено изречение всъщност е един широко използван похват, като в преводаческата практика от близкото минало изрично е било изисквано да се избягва употребата на деепричастия, защото са смятани за характерни за по-книжния стил, а при използването им се е подозирало руско влияние (предвид факта, че в руски език деепричастията също имат много широка употреба, подобно на гръцкия език). Неслучайно в три от петте преведени произведения подчиненото изречение, въведено със съюза „като“ (или друг съюз), се оказва доминантният еквивалент на гръцкото деепричастие, като в едно от произведенията то достига дори 75% срещу едва 3% за деепричастията.

2. Глагол

Според резултатите от изследването, на второ място по честота на употреба се намира глаголът, предпочетен в качеството му на функционално съответствие на гръцките деепричастия в **113** от всичките **500** форми, или в **22,6%** от случаите. Напр. *Με κοίταζε ερωτηματικά ζαρώνοντας τα φρύδια του όπως έκανε πάντα (51)* – *Гледаше ме въпросително и бърчеше вежди, както обикновено (41)* (КТ). В посочения пример гръцкото деепричастие *ζαρώνοντας* (букв. 'бърчейки') е преведено на български език с глаголната форма *бърчеше*, като по този начин отново е избегната употребата на деепричастието в превода.

3. Деепричастие

Както вече бе посочено, в българските преводи деепричастието се намира едва на трето място сред функционалните еквиваленти на гръцкото деепричастие – предпочетено е в едва **66** от общо **500** форми, или в **13,2%** от случаите. При това трябва да отбележим, че то дели третото място със следващия еквивалент, а именно предложния израз, който е представен със същите проценти (13,2%). Напр. *Η Κυρα-Χρυσή συμιάζεε κλαίοντας και κουφώνοντας τα παράθυρα (244)* – *Кира Хрисис, плачейки, ги събираше и отваряше прозорците (222)* (ДС). В посочения пример гръцкото деепричастие *κλαίοντας* е преведено на български език също с деепричастие – *плачейки*. Тук можем да обърнем внимание на още едно явление, характерно за гръцкия език, а именно употребата на няколко деепричастия в рамките на едно изречение, в случая *κλαίοντας και κουφώνοντας* (букв. 'плачейки и затваряйки'), до-

като в превода виждаме, че само едното деепричастие е предадено и на български език с деепричастие, второто е преведено с глаголна форма. Т.е. за българския език употребата на две или дори повече деепричастия в рамките на едно и също изречение не се смята за толкова приемлива, както е в гръцки език, и ако едната форма се превежда с деепричастие, то за втората вече се търси друго съответствие.

4. Предложен израз

Както видяхме по-горе, предложните изрази се явяват функционални съответствия на гръцките деепричастия в **66** примера (от общо **500** причастни форми), или в **13,2%** от случаите. Напр. «*Τὶ διάολο ξαδέρφη σ' ἔχω*», *μού λεγε γελώντας* (290) – „Каква дявол братовчедка съм имал“ – *ми викаше с усмивка* (237) (КТ). В посочения пример гръцкото деепричастие *γελώντας* (букв. ‘смеейки се’) е преведено на български език с предложния израз *с усмивка*. Този похват е широко разпространен в изрази от типа: *със смях, с усилие, на отиване, на връщане, в ядене и пиене* и др., използвани за превод на съответните деепричастия в гръцките оригинали. Така употребата на предложни изрази също допринася за избягването на деепричастията в българските преводи, към което се стремят преводачите по вече посочените причини.

Представените дотук функционални еквиваленти са четирите основни преводни съответствия на гръцките деепричастия в българския език. Останалите им еквиваленти съставляват значително по-малък процент от всички съответствия (между 1% и 4%), затова можем да отдадем избора им на личните предпочитания на преводачите, а не на някакви езикови закономерности.

5. Минало страдателно причастие

Както става ясно от данните в таблицата, миналите страдателни причастия са предпочетени като функционален еквивалент на гръцките деепричастия в значително по-малък брой случаи – бяха окрити **23** такива (от общо **500** причастни форми), или **4,6%**. Напр. *Ἐπεσε ψάρι πολύ, εἶπε βαριανασαίνοντας, φτήνια μεγάλη, εὐλογία Θεοῦ* (122) – *Много риба са наловили – каза той задъхан, – голяма евтиния, божя благодат* (103) (ЯМ). В конкретния пример гръцкото деепричастие *βαριανασαίνοντας* (букв. ‘дишайки тежко’) е преведено на български език с миналото страдателно причастие *задъхан*, с чиято помощ е избегната употребата на деепричастие в българския превод.

6. Минало свършено деятелно причастие

На следващо място в поредицата от функционални еквиваленти се намира още един вид причастие, а именно миналото свършено деятелно причастие, което е предпочетено като съответствие на гръцките деепричастия в още по-малко случаи – 14 примера (от общо 500 причастни форми), или в 2,8%. Напр. *Θα το γράψω, αποκρίθηκε η Δαγατορίνα, κοιτάζοντας το γιο της στα μάτια (80)* – *Ще го напиша – отговори Дагаторина, загледала сина си в очите (87)* (ГКс). В посочения пример гръцкото деепричастие *κοιτάζοντας* (букв. ‘гледайки’) е преведено на български език с миналото свършено деятелно причастие *загледала*, с чиято помощ отново се избягва употребата на деепричастие в българския превод.

7. Нулево съответствие (∅)

Следващото функционално съответствие на гръцките деепричастия също няма системен характер, а е резултат изцяло от личния избор на преводачите, но тъй като все пак бяха регистрирани подобни случаи (по-точно 10 от общо 500 причастни форми, или 2%), ще представим пример и за това съответствие. Напр. *Πάскиζε ο σινιόρ να του εξηγήσει μιλώντας ελληνοϊταλικά και χώνοντας και καμιά γαλλική φράση για εντύπωση (176)* – *Синьорът се мъчеше да му обясни на гръцко-италиански език, като за по-силно впечатление вмъкваше по някоя френска фраза (152)* (ЯМ). В посочения пример преводачът е пропуснал в превода деепричастието *μιλώντας* (букв. ‘говорейки’), което е част от израза *να του εξηγήσε μιλώντας ελληνοϊταλικά* (букв. ‘да му обясни, говорейки на гръцко-италиански език’), защото то действително е излишно, а смисълът става ясен на читателя и без въпросното деепричастие. Разбира се, въпросът дали да бъде пропусната някаква част от оригинала в превода, се решава във всеки конкретен случай от съответния преводач, затова не могат да бъдат формулирани никакви правила.

8. Прилагателно име

Още по-малко са случаите, в които като функционални еквиваленти на гръцките деепричастия са предпочетени прилагателните имена – бяха открити едва 5 такива (от общо 500 причастни форми), или в 1% от примерите. Напр. *Μα δεν υπάρχουν ένα σωρό βιβλία; ρώτησε ο Πώπος χαμογελώντας (158)* – *Че да не би да няма цял куп книги? – попита Попос усмихнат (171)* (ГКс). В посочения пример гръцкото деепричастие *χαμογελώντας* (букв. ‘усмихвайки се’) е преведено

на български език с прилагателното име *усмихнат*, което отново спомага за избягване на употребата на деепричастие в българския превод.

9. Наречие

Почти в края на списъка със съответствия на гръцките деепричастия в българските преводи откриваме наречията, предпочетени от преводачите едва в 4 случая (от общо 500 причастни форми), или в 0,8%. Напр. *Ποιος διάλογος της το σφύριξε πρωί πρωί, έκαμε ο Γιαννακός απорώντας* (67) – *Кой ли дявол ѝ го е пошуинал рано-рано?* – възкликна *учудено Янакос* (65) (НК). В посочения пример гръцкото деепричастие *απορώντας* (букв. ‘*учудвайки се, недоумявайки*’) е преведено на български език с наречието *учудено*, като по този начин отново се избягва употребата на деепричастие в превода.

10. Сегашно деятелно причастие

На последно място сред съответствията на гръцките деепричастия в българските преводи откриваме сегашните деятелни причастия, предпочетени от преводачите едва в 3 случая (от общо 500 причастни форми), или в 0,6%. Напр. *Η μητέρα έκλαιγε και μαζί της κι η Ριρή, ενώ η Νιόβη ζύπνησε και κοίταζε τρέμοντας τη φοβερή σκηνή* (194) – *Мама и Рири плачеха, а Ниови се събуди и гледаше трепереща ужасната сцена* (169) (ДС). В посочения пример гръцкото деепричастие *τρέμοντας* (букв. ‘*треперейки*’) е преведено на български език със сегашното деятелно причастие *трепереща*, което изпълнява същата функция. Да не забравяме и забележката относно значението и функцията на деепричастието в българския език, посочена в граматиката и цитирана по-горе: „Тъй като деепричастието изразява действие, протичащо едновременно с това на основния глагол в изречението, то може да бъде заменено от сегашното деятелно причастие, изпълняващо сходна функция“ (Стоянов, ред. 1983: 383).

IV. Заключение

И така, резултатите от представеното изследване показаха кои са функционалните еквиваленти на гръцките деепричастия в българския език, а именно: доминантният функционален еквивалент е подчиненото изречение, въведено със съюза „като“ (и по-рядко с „когато“, „както“, „щом“, „понеже“, „тъй като“ и др.) (39,2% от случаите), на второ място се нарежда глагольт (с 22,6%), а третото място си делят деепричастието и предложният израз (с 13,2%). Останалите еквива-

ленти (минало страдателно причастие, минало свършено деятелно причастие, прилагателно име, наречие, сегашно деятелно причастие) съставляват значително по-малък процент от всички съответствия (между 1% и 4%), затова можем да отдадем избора им на личните предпочитания на преводачите, а не на някакви езикови закономерности.

Фактът, че в българските преводи деепричастието се нарежда едва на трето място сред функционалните еквиваленти на гръцкото деепричастие, както и чисто количественото съотношение между броя деепричастия в гръцките оригинали и българските преводи (500 форми в гръцки срещу 66 форми в български), доказва формулираната по-горе хипотеза за много по-широката употреба на деепричастието в гръцкия език в сравнение с българския въпреки сходствата в основното значение и функции на деепричастието, установени на ниво система. Проведеното изследване показва за пореден път, че когато разглеждаме в съпоставителен план дадено езиково явление в два (или повече) езика, не бива да се ограничаваме до съпоставката на ниво езикова система, а трябва да разширим изследването на даденото явление на ниво употреба в разглежданите езици, за да получим по-пълна и точна картина за обекта на изследването.

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиев 1998:** Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й. *Съвременен български език*. [Boyadzhiev, T., Kutsarov, I., Penchev, Y. *Savremenen balgarski ezik*.] София: ИК „Петър Берон“, 1998.
- Ницолова 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. [Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologiya*.] София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Новогръцка граматика 1987:** *Νεο ελληνική Γραμματική*. [Neo elliniki Grammatiki.] Атина: OEDV, 1987.
- Стоянов 1983:** Стоянов, С. (гл. ред.) *Граматика на съвременния български книжовен език. Том II. Морфология*. [Stoyanov, S. (gl. red.) *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. Tom II. Morfologiya*.] София: Издателство на Българската академия на науките, 1983.
- Холтън и др. 2000:** Holton, D., Mackridge, P., Φιλιλπάκη-Warburton, E. *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. [Grammatiki tis ellinikis glossas.] Атина: Pataki, 2000.

ΕΚΣЦЕРΠΙΡΑΝΙ ΙΖΤΟΧΝΙЦИ

- HK:** Καζαντζάκης, Νίκος: «Ο Χριστός ξανασταυρώνεται», Εκδ. Ελένη Καζαντζάκη, Αθήνα, 1964. – Νικος Κазандзакис: „Χριστος отново разпнат“, Издателство на БЗНС, София, 1983.
- ДС:** Σωτηρίου, Διδώ: «Οι νεκροί περιμένουν», Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1988. – Дидо Сотирiu: „Μъртвите чакат“, Издателство „Χристо Γ. Данов“, Πловдив, 1982.
- KT:** Ταχτσής, Κώστας: «Το τρίτο στεφάνι». Εκδόσεις: ΕΡΜΗΣ, Αθήνα, 1985. – Κостас Тахцис: „Третото венчило“, Издателство „Εψиλον“, София, 1999.
- ГKc:** Ξενόπουλος, Γρηγόριος: «Πλούσιοι και φτωχοί», Εκδόσεις Μπίρης, Αθήνα, 1959. – Григориос Ксенопуλος: „Богати и бедни“, Издателство „Народна култура“, София, 1985.
- ЯM:** Μαγκλής, Γιάννης: «Γ' αδέρφια μου οι άνθρωποι». Εκδόσεις: ALVINREDMAN (HELLAS), Αθήνα, 1966. – Янис Манглис: „Братята ми хората“, Издателство „Γεорги Бакалов“, Варна, 1977.